

SCHIMBAREA PROFILULUI DEMOGRAFIC ȘI OCUPAȚIONAL AL POPULAȚIEI RURALE: 1990–2009

FLORENTIN FLAVIUS MIHALACHE

Acest articol analizează principalele schimbări înregistrate la nivelul populației rurale (sub aspect demografic și ocupațional) în perioada 1990–2009. În ultimii 20 de ani populația rurală a scăzut cu peste 1 milion de persoane, fiind afectată de reducerea ratelor de natalitate și fertilitate, de migrație externă intensă și de îmbătrânirea populației.

În perioada de tranziție, agricultura a jucat rolul de plasă de siguranță pentru populația afectată de restructurarea economiei, ceea ce a condus la creșterea numărului persoanelor ocupate în agricultură. Între 1990 și 2009 acest segment al populației rurale a variat între 3,5 și 2,5 milioane persoane, în timp ce sectorul salariaților a scăzut de la 3 milioane la 1,5 milioane persoane. Astfel, agricultura de subsistență și agricultura pentru autoconsum s-au generalizat în rural.

Cuvinte-cheie: România rurală, tranziție demografică, ocupare în rural, schimbare socială.

INTRODUCERE

În contextul schimbărilor sociale înregistrate în societatea românească în ultimele două decenii, mediul rural parcurge o etapă sinuoasă de redefinire, determinată de o serie de procese socioeconomice, precum: *reîmproprietărirea, restructurarea economiei, mișcarea migratorie urban-rural, migrația externă, dezvoltarea intensă a localităților situate în apropierea marilor orașe sau depopularea localităților izolate*. În acest sens, imaginea pe care o prezintă, la nivel macro, lumea satului românesc actual este sensibil diferită de realitățile înregistrate cu 20 de ani în urmă.

În următoarele pagini propun o succintă prezentare a principalelor transformări înregistrate la nivelul profilului demografic și al ocupării populației din mediul rural în intervalul 1990–2009, urmărind accentuarea elementelor definitorii pentru *lumea satului* contemporan și identificarea punctelor critice ce pot reprezenta factori perturbatori în dezvoltarea ruralului.

Adresa de contact a autorului: Florentin Flavius Mihalache, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, email: fmihalache@iccv.ro.

În ultimele două decenii, populația rurală a scăzut cu peste un milion de persoane (de la 10,8 milioane la 9,6 milioane – INS, *Anuarul statistic 2008*), pe fondul instaurării sporului natural negativ și a migrației externe intense (Ghețău, 2004; Ghețău, 2007; Sandu, 2006; Horvat, 2008). Prin evoluția de după 1990 a principalilor indicatori demografici, inclusiv în segmentul populației rurale, s-a conturat alinierea României la tendințele demografice manifeste de câteva decenii în statele din vestul Europei, descrise în literatura de specialitate prin *teoria celei de a doua tranziții demografice* (Crenshaw, Oakey și Christenson, 1999; Van de Kaa, 2002; Mureșan, 2007; Caldwell, 2008). Astfel, ratele de natalitate și fertilitate au scăzut substanțial, a crescut divorțialitatea, vârsta la prima căsătorie și vârsta la prima naștere, precum și numărul copiilor născuți în afara căsătoriei.

Costurile economice și sociale deosebit de ridicate ale tranziției (Zamfir, 2004) au fost resimțite intens de către populația rurală (Sandu, 1999; Heller, 2000; Schrieder, 2000; Horvath, 2008). Restructurarea economiei a dus la apariția de forme sociale noi, precum șomajul, agricultura de subzistență și sărăcia extremă. Pe acest fundal, s-a înregistrat o reducere semnificativă a nivelului de trai al populației rurale, în special în prima decadă de după 1990, când închiderea sau redimensionarea marilor agenți economici a condus la disponibilizări masive.

În contextul restructurării economiei, agricultura a devenit, după 1990, principala sursă de venit pentru un segment important al populației rurale, jucând rolul de *plasă de siguranță* pentru persoanele disponibilizate sau aflate în imposibilitatea de a-și găsi un loc de muncă. Astfel, practicarea agriculturii de subzistență sau de semisubzistență (Alexandri și Luca, 2008; Giurca, 2008) a devenit o caracteristică definitorie pentru ruralul românesc.

Ponderea populației rurale ocupate în agricultură a înregistrat valori maxime (de peste 75% din totalul populației rurale ocupate) în perioada 1998–2000, pentru ca în ultimii ani să se reducă până la 60% (INS, *Anuarul statistic 2008*). În condițiile în care producția agricolă a înregistrat, după 1990, un declin evident, *supraocuparea agricolă* (3,5 milioane persoane ocupate în agricultură în 1992 – 2,5 milioane, în 2008) și fărâmițarea exploatațiilor reprezintă principalele impedimente în relansarea agriculturii.

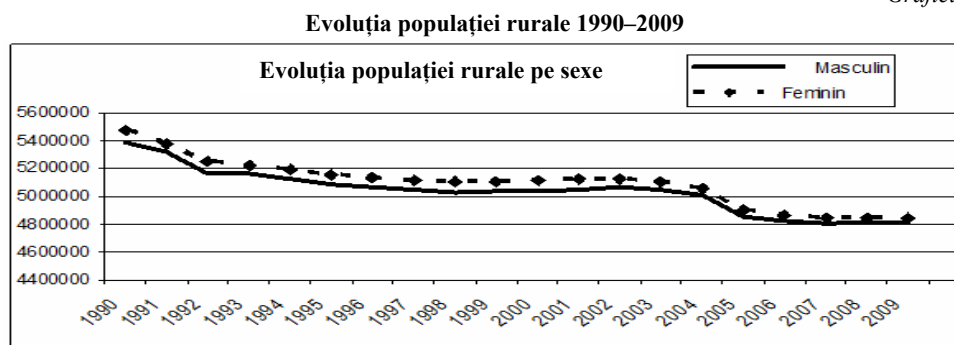
SCHIMBARE DEMOGRAFICĂ ÎN MEDIUL RURAL 1990–2009

Atât pentru evoluția populației rurale, cât și pentru evoluția populației urbane, schimbările de după 1990 au marcat intrarea României într-o nouă fază a tranziției demografice, ce se caracterizează prin coordonate radical diferite de cele înregistrate în etapa anterioară (Crenshaw, Oakey și Christenson, 2000; Van de Kaa, 2002; Caldwell, 2008). Schimbările înregistrate la nivelul tuturor indicatorilor demografici, conturate pe fundalul modificării stilurilor de viață ale populației, la care s-a adăugat efectul direct sau indirect al migrației, au modificat substanțial profilul populației rurale din România.

Analizele privind evoluția populației României vorbesc despre spectrul unui real declin demografic (Ghețău, 2004; Ghețău, 2007; UNDP, 2007), trăgând, totodată, semnale de alarmă în ceea ce privește impactul social al transformărilor înregistrate la nivelul populației (Rotariu, 2006; Preda, 2007). În acest context, mediul rural se confruntă cu probleme ce țin de îmbătrânirea populației, natalitate și fertilitate scăzute, migrație externă puternică și depopularea anumitor zone. Reducerea semnificativă a numărului de nașteri, imediat după anul 1990 și migrația externă pentru muncă, în mod special după anul 2000 (Sandu, 2006) au contribuit la modificarea structurii populației rurale prin scăderea efectivului și prin accentuarea îmbătrânirii demografice.

În cifre absolute, în intervalul 1990–2009, populația rurală înregistrată în statisticile oficiale s-a redus cu peste 1,2 milioane persoane¹ (graficul 1), în special ca urmare a reducerii efectivului generațiilor tinere născute în ultimele două decenii și a migrației externe, ce s-a intensificat după anul 2000.

Graficul 1

Sursă: INS-TEMPO (www.insse.ro/tempo).

Structura pe vârste a populației (anexa 1) a înregistrat, de asemenea, modificări substanțiale (graficul 2). După 1990 se evidențiază scăderea cu aproape un milion de persoane a populației corespunzătoare cohortelor de 0–15 și cu aproape 400 000 a populației cu vârste cuprinse între 16 și 29 de ani (INS, *Anuarul statistic 2008*). Deși ponderea persoanelor vârstnice a crescut cu câteva procente în ultimele două decenii, situația actuală nu este critică, existând încă un sector semnificativ de vârstă medie, reprezentat de generațiile născute în anii '60–'80. Pe de altă parte, populația de peste 65 de ani, care reprezenta în 1990 doar 13% din totalul populației rurale, a depășit, în ultimii ani, valoarea de 18,5% (INS – *Anuarul statistic, 2008*), iar perspectivele de creștere a acestui segment sunt și mai pronunțate.

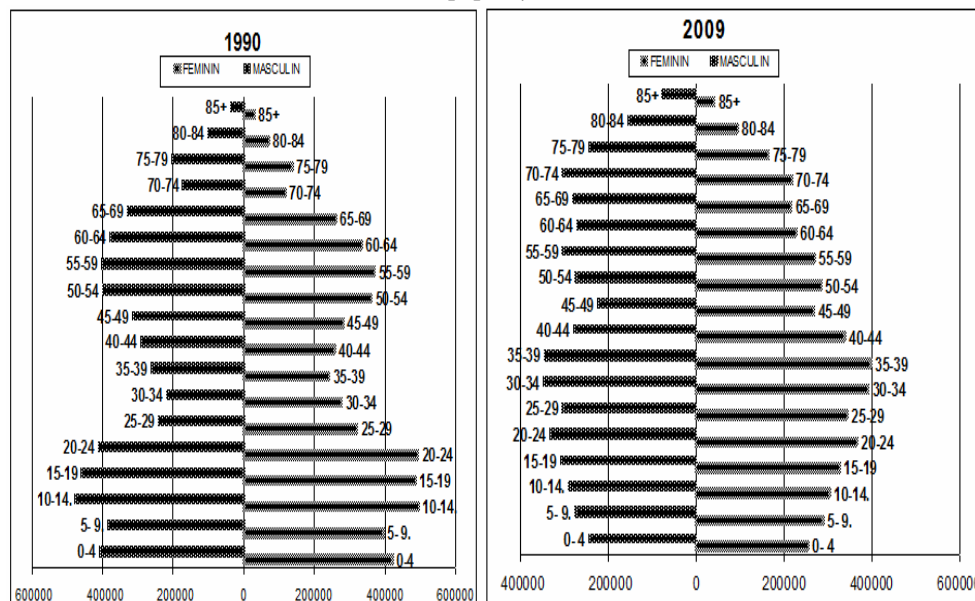
Între ultimele două decenii, numărul de nașteri la 1 000 de locuitori rurali s-a redus cu peste 4‰, în timp ce numărul deceselor a crescut cu 1‰ (INS, *Anuarul*

¹ Facem precizarea că datele expuse nu iau în calcul migrația externă neînregistrată, ceea ce înseamnă că efectivul populației rurale aflate în România este, în fapt, sensibil mai redusă decât valorile prezentate de statistică, cel puțin în intervalul 2000–2009.

Statistic 2008). Comparativ cu evoluția acestor rate, în mediul urban (tabelul 1) se constată o tendință spre egalizarea valorilor ratei natalității în cele două medii, manifestată în special ca urmare a reducerii ratei natalității în rural.

Graficul 2

Piramida vârstelor populației rurale 1990 și 2009

Sursă: Prelucrare proprie pe datele INS – TEMPO.

Valorile medii naționale ale ratei totale a fertilității (RTF) s-au prăbușit în primii ani de după 1990, pentru a se stabiliza după anul 2000 în jurul valorii de 1,3 copii/ femeie (Ghețău, 2004; Ministerul Sănătății, 2005; UNDP, 2007). Scăderea RTF în rural nu a atins valorile minime înregistrate în cazul mediului urban, însă prăbușirea a fost mult mai puternică. Analiza evoluției fertilității în rural, în intervalul 1990–2009, evidențiază existența a două etape distincte: 1990–2004 (cu valori în scădere ale RTF, dar relativ ridicate) și 2005–2009 (RTF constant în jurul valorii de 1,5). Dacă la începutul anilor '90, valoarea ratei totale de fertilitate era de 2,8, în anul 2004 aceasta a ajuns la doar 1,65 (Ministerul Sănătății, 2005), pentru ca în anii următori să se mențină în jurul a 1,5 copii/femeie.

Modelul fertilității tardive a prins contur din ce în ce mai pronunțat și în mediul rural, generalizându-se în același timp și modelul familiei cu un singur copil, în special în rândul cuplurilor tinere (Hărăguș, 2007). Datele privind fertilitatea în rural (Graficul 3) arată scăderea pronunțată a nașterilor în categoria de vârstă 20–24 de ani, fără a se consemna creșteri semnificative la celelalte categorii de vârstă. Excepție face categoria 30–34 de ani, unde valorile ratei de fertilitate au crescut cu 10% de la începutul anilor '90 și până în 2008.

Tabelul nr. 1

Evoluția ratelor de natalitate și mortalitate, 1990–2008

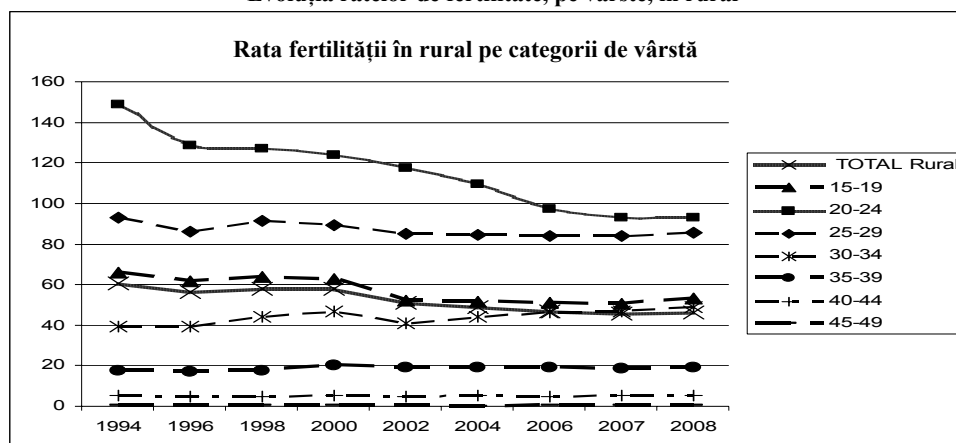
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Rata Natalității URBAN	12,9	8,9	8,9	9,9	10,1	9,8	10,3
Rata Natalității RURAL	14,3	12,3	12,3	10,6	10,3	10,2	10,4
Rata Mortalității URBAN	8,2	9,1	8,9	9,9	9,8	9,7	9,7
Rata Mortalității RURAL	13,4	15,4	14,4	14,9	14,6	14,2	14,3

Sursă: INS–TEMPO (www.insse.ro/tempo).

Vârsta medie la primă căsătorie în rândul populației rurale a crescut de la 21 de ani pentru femei, respectiv 25 de ani pentru bărbați (în 1990), la 26 de ani pentru femei și 30 de ani pentru bărbați (în 2007) (INS, *Anuarul statistic 2008*). Corelativ cu creștea vârstei la prima căsătorie a scăzut durata medie a căsătoriei și a crescut rata divorțialității. Cu toate acestea, vârsta mamei la prima naștere s-a păstrat la valori constante², ceea ce indică o creștere semnificativă a nașterilor în afara căsătoriei.

Graficul 3

Evoluția ratelor de fertilitate, pe vârste, în rural

Sursă: Prelucrare după INS, Situația demografică a României, 2009.

Mediul rural românesc nu prezintă o imagine unitară, din punctul de vedere al profilului demografic. Astfel, întâlnim două tipuri de diferențiere a profilului populației (la nivel regional și la nivel local). *Diferențierea demografică regională* subliniază deosebirile înregistrate la nivel de județ, iar *diferențierea demografică la nivel de comunitate* evidențiază existența unor profiluri demografice diferite, având ca unitate de referință localitățile.

² Anuarul statistic 2008 prezintă, pentru intervalul 2000–2007, valori constante pentru acest indicator, situate în jurul a 22 de ani.

Un prim nivel al diferențierii demografice la nivel regional ține cont de ponderea diferită pe care populația rurală o înregistrează în cele 41 de județe ale României (tabelul 2). În județele Bistrița-Năsăud, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Neamț, Teleorman și Vrancea populația rurală se situează în jurul a 2/3 din total, în timp ce în județele Brașov, Constanța, Hunedoara, Sibiu și Timiș această categorie de populație nu depășește 1/3 din efectiv. Urbanizarea în România s-a produs destul de târziu, vârful acestui proces fiind în anii '60-'70. Astfel, intensitatea la nivel de județ a procesului de industrializare din perioada regimului comunist a determinat în mod direct ponderea înregistrată după 1990 de către populația rurală.

Tabelul nr. 2

Ponderea populației rurale, pe județe

Județ	% pop. rurală	Județ	% pop. rurală	Județ	% pop. rurală	Județ	% pop. rurală
Alba	41,7%	Călărași	61,5%	Ialomița	54,2%	Sibiu	32,7%
Arad	44,6%	Cluj	32,3%	Iași	52,3%	Suceava	57,1%
Argeș	52,1%	Constanța	29,6%	Ilfov	57,8%	Teleorman	66,4%
Bacău	54,3%	Covasna	49,9%	Maramureș	42,1%	Timiș	37,2%
Bihor	46,6%	Dâmbovița	68,8%	Mehedinți	51,4%	Tulcea	50,7%
Bistrița-Năsăud	63,9%	Dolj	46,3%	Mureș	47,5%	Vaslui	58,8%
Botoșani	58,3%	Galați	43,5%	Neamț	61,8%	Vâlcea	54,6%
Brașov	25,8%	Giurgiu	68,8%	Olt	59,5%	Vrancea	62,2%
Brăila	34,9%	Gorj	53%	Prahova	49,5%	București	–
Buzău	58,7%	Harghita	55,9%	Satu Mare	52,3%		
Caras-Severin	43,6%	Hunedoara	23,2%	Sălaj	59,1%		

Sursă: INS, Anuarul statistic 2008.

Evoluția ratelor de natalitate și mortalitate la nivel județean conturează un al doilea nivel al diferențierii populației rurale. Cele mai ridicate valori ale ratei de natalitate (aprox. 12‰) se înregistrează în județele Suceava, Vaslui, Bacău, Botoșani, Constanța, Alba, Covasna, Sibiu, Brașov, în timp ce în județele Teleorman, Mehedinți, Gorj, Dolj, Olt și Hunedoara rata natalității în rural se situează între 7‰ și 8‰ (INS, *Anuarul statistic 2008*). Rata mortalității rurale înregistrează valori maxime în județele Teleorman (20‰), Hunedoara (17‰), Olt (18‰), Mehedinți (19‰) și Giurgiu (18‰), iar valorile minime (de 11‰–12‰) se înregistrează în Maramureș, Bistrița, Sibiu, Suceava, Constanța și Timiș (INS, *Anuarul statistic 2008*), valorile acestui indicator demografic fiind puternic corelate cu structura pe vârste a populației la nivel de județ.

Diferențierea demografică înregistrată la nivel de localități este influențată și de nivelul de dezvoltare socioeconomică al acestora. Comunitățile în plină dezvoltare situate în zone metropolitane³ sau turistice, ce se constituie în zone rezidențiale

³ Înțeles în sens larg, de localități aflate în apropierea orașelor, așa-numita zonă periurbană, și nu în sens strict, de organizare administrativă.

attractive, se caracterizează prin evoluția demografică pozitivă și prin mișcare migratorie predominant urban-rurală. De cealaltă parte, comunitățile izolate, aflate la distanțe mari de centre urbane, care păstrează caracteristicile ocupaționale tradiționale, se confruntă cu probleme ce țin de îmbătrânirea accentuată a populației, emigrație intensă și depopulare.

EVOLUȚII LA NIVELUL OCUPĂRII POPULAȚIEI RURALE, 1990–2009

În România trăiesc mai mult de o treime din fermierii din UE, în schimb, valoarea producției agricole reprezintă doar a zecea parte din producția înregistrată în statele Uniunii (World Bank, 2005). Productivitatea scăzută a activităților agricole este dată de numărul foarte mare de exploatații cu suprafețe reduse, de utilizare la scară restrânsă a tehnologiilor moderne și, nu în ultimul rând, de supraocuparea în agricultură a populației rurale. În acest fel, cea mai mare parte a satelor, care continuă să fie condiționate semnificativ de specificul activităților agricole de subzistență sau semi-subzistență desfășurate de populație, se situează în stadii diferite de subdezvoltare economică, ceea ce reprezintă punctul critic al spațiului rural românesc.

Agricultura de subzistență și cea de semi-subzistență, sunt definite, cel mai adesea, ca reprezentând activități de exploatare a terenului de către țăran pe suprafețe restrânse cu mijloace, de cele mai multe ori, rudimentare, în folosul consumului gospodăriei proprii. Literatura economică din domeniu face referire la trei criterii semnificative pentru definirea agriculturii de subzistență: suprafața exploatației agricole, producția obținută și măsura în care produsele sunt valorificate pe piață (Giurca, 2008, 216).

Din cele peste 14,7 milioane de hectare de teren agricol de care dispune România, 63% reprezintă teren arabil și 22% constituie suprafața ocupată cu pășuni (Alexandri și Luca, 2008, 162). Cea mai mare parte a acestor suprafețe este deținută de persoane fizice, agenții economici deținând în proprietate mai puțin de 9% din total (tabelul 3). După reîmproprietărirea demarată prin adoptarea legii 19/1990 și în lipsa unor politici coerente care să încurajeze formele asociaționiste de exploatare a terenurilor, fărâmițarea proprietăților a devenit o caracteristică a sectorului agricol românesc (exploatația agricolă medie este de 2,2 ha – INS, *Anuarul statistic 2008*), făcând, astfel, imposibilă exploatarea terenurilor la un nivel optim.

În aceste condiții, comasarea proprietăților și asocierea trebuie să fie încurajate prin facilități fiscale și politici adecvate de susținere a fermierilor. Aderarea la Uniunea Europeană și implementarea *Politicii Agricole Comune*, în special prin sistemul de plăți și subvenții acordate fermierilor, pot constitui factori care să accelereze comasarea terenurilor (Alexandri și Luca, 2008; Giurca, 2008). Barierele înregistrate în acest demers sunt date fie de reticențele pe care populația rurală le are față de aceste forme de asociere (generate de tristele experiențe post-

decembriste), fie de indiferență, fie de lipsa alternativelor de asigurare a traiului zilnic, în afara activităților agricole.

Tabelul nr. 3

Terenuri, pe tipuri de proprietate

	Mii hectare
Total teren agricol	14 856
Proprietate privată	14 218
– Persoane fizice	9 690
– Persoane juridice	1 298
– Stat	1 015
– Județe și municipii	2 219
Proprietate publică	632
– Stat	418
– Județe și municipii	213

Sursă: Oficiul Național de Cadastru, apud. World Bank, 2005, 67.

În acest context, mediul rural românesc se confruntă cu practicarea pe scară largă a agriculturii în forme tradiționale, arhaice, în vederea susținerii auto-consumului unui segment important al populației rurale. Datele statistice, în acest sens, arată că ocuparea în activități non-agricole în rândul populației rurale a scăzut după 1990, comparativ cu datele înregistrate pentru perioada comunistă (Bleahu, 2004; Sandu, 2005).

Din punctul de vedere al ocupării, mediul rural de după 1990 a fost caracterizat de creșterea numărului persoanelor ocupate în agricultură (până în 2000), de reducerea numărului salariaților și de numărul mare de persoane înregistrate ca aparținând categoriilor *lucrător pe cont propriu și lucrător familial neremunerat*. Scăderea economică înregistrată de România în intervalele 1990–1992 și 1996–1999 a făcut ca numărul persoanelor ocupate în agricultură să crească, pe fondul practicării agriculturii de subzistență, ca strategie de viață adoptată de categoriile cele mai sărace ale populației rurale. Cea mai mare parte a persoanelor ce activează în agricultură fac acest lucru pe baza unui statut pe care-l putem considera *incert*, dat de faptul că nu pot fi încadrate în categoria *fermierilor* (așa cum se întâmplă în cazul țărilor vest-europene) și nici în cea a *micilor întreprinzători*.

Din punct de vedere al statutului profesional al populației rurale ocupate (tabelul 4), evoluția de după 1990 a ruralului este marcată de reducerea semnificativă a numărului salariaților (numai între anii 1996–2007 acesta scăzând cu aproape 25% din efectiv), cauzată de tranziția economică post-decembristă ce a avut ca efect major și reducerea dramatică a activității din industrie. Din totalul celor 4 milioane de persoane ocupate, înregistrate în mediul rural la începutul anului 2008, doar 1,56 milioane reprezentau salariați, comparativ cu 4,6 milioane

în urban. În același timp, numărul persoanelor din mediul rural ocupate în agricultură este cu peste 80% mai mare decât cel al salariaților din celelalte sectoare economice.

Tabelul nr. 4

Evoluția ocupării în mediul rural (statutul profesional)

Statutul profesional		1996	2000	2005	2006	2007	Trimestrul I 2008
Total	Total	10 673 035	10 507 661	9 146 572	9 313 267	9 353 326	9 118 597
–	Rural	5 581 732	5 752 248	4 258 115	4 198 618	4 280 783	4 069 678
Salariat	Total	6 583 100	5 785 440	5 920 676	6 167 120	6 197 236	6 234 111
–	Rural	1 951 686	1 515 205	1 468 074	1 496 090	1 537 272	1 566 007
Patron	Total	137 625	114 975	154 311	149 286	136 710	125 819
–	Rural	24 841	24 626	32 971	27 803	30 778	31 464
Lucrător pe cont propriu	Total	2 157 725	2 496 297	1 795 078	1 768 143	1 839 965	1 734 458
–	Rural	1 917 304	2 211 191	1 552 931	1 520 200	1 584 517	1 487 376
Lucrător familial neremunerat	Total	1 734 904	2 067 875	1 266 776	1 222 130	1 175 319	1 021 046
–	Rural	1 638 050	1 961 085	1 197 660	1 149 779	1 124 812	982 611

Sursă: INS, TEMPO (www.insee.ro).

În categoriile *lucrător pe cont propriu* și *lucrător familial neremunerat* se înregistrează peste 2,7 milioane persoane, din care în agricultură activează peste 2,33 milioane persoane (INS, *Anuarul statistic 2008*). Aceste categorii ocupaționale reunesc, în fapt, pătura cea mai săracă a populației rurale – persoanele ocupate în *agricultura de subsistență*.

Cu toate că efectivul populației ocupate în agricultură a scăzut în ultimii ani cu aproape 1 milion, de la 3,44 milioane persoane, în anul 1992, la 2,51 milioane persoane, în anul 2007⁴ (tabelul 5), valorile sale se păstrează la niveluri foarte înalte, comparativ cu cifrele înregistrate în Uniunea Europeană. Cercetări anterioare au evidențiat faptul că, în valori absolute, populația din mediul rural ocupată în activități neagricole, la începutul secolului XXI, se situa la valori apropiate celor înregistrate în anii '30 și la aproximativ jumătate față de valorile înregistrate în anii '70 (Bleahu, 2004).

Regiunile care înregistrează numărul cel mai mare de persoane ocupate în agricultură (SUD–MUNTENIA și NORD–EST) au consemnat și cele mai mari reduceri ale acestei categorii ocupaționale, în intervalul 1992–2007 (de peste 180 000 de cazuri). Aceste scăderi înregistrate, în special după anul 2000, se explică prin deceniul de creștere economică pe care l-a înregistrat România după

⁴ Cu mențiunea că, din acest număr, doar aproximativ 130 000 de cazuri (INS, *Anuarul statistic 2007*) reprezentau salariați în agricultură, restul cazurilor reprezentând *lucrători pe cont propriu și lucrători familiari neremunerați*.

1999, care, pe baza creșterii volumului investițiilor străine, s-a concretizat în crearea unui număr mare de locuri de muncă, la care au avut acces și o parte a populației active în agricultură.

Tabelul nr. 5

Evoluția populației ocupate în agricultură, silvicultură și vânătoare

Macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe	Ani					
	1992	1995	2000	2005	2006	2007
	Mii persoane	Mii persoane	Mii persoane	Mii persoane	Mii persoane	Mii persoane
TOTAL	3 442,2	3265	3 569,6	2 673,7	2 514,3	2 462,4
Regiunea NORD–VEST	510,2	472,2	537,3	401,3	376,4	369,3
Regiunea CENTRU	330,8	334,7	361,4	268,9	253,2	246,9
Regiunea NORD–EST	677,9	643,2	721,5	539,4	507,7	498
Regiunea SUD–EST	487,7	454,5	483,7	360,4	338,7	332,5
Regiunea BUCUREȘTI–ILFOV	51,1	55,4	54,4	47,8	45,7	42,5
Regiunea SUD–MUNTENIA	612,8	572,6	628	472	443,4	434,7
Regiunea SUD–VEST OLTENIA	475,5	449,5	488,4	361,1	339,5	332,8
Regiunea VEST	296,2	282,9	294,9	222,8	209,7	205,7

Sursă: INS, TEMPO (www.insee.ro).

Regiunile în care ponderea populației ocupate în agricultură, în totalul populației ocupate, are valorile cele mai ridicate continuă să fie regiunea NORD–EST, SUD–VEST OLTENIA și SUD–MUNTENIA (Anexa 2). Aceste zone, reunesc atât județele cu o pondere foarte ridicată a populației rurale⁵, cât și regiunile cele mai sărace⁶. Acești doi factori explicând, în mare măsură, procentele de 40–50% populație ocupată în agricultură, înregistrate după revoluție în aceste zone.

Datele Eurostat (2008) menționează ponderi mai ridicate ale ocupării în agricultură în foste țări socialiste, precum România (28%), Polonia (19%), Croația (16%) și Bulgaria⁷, precum și în Grecia (15%) și Portugalia (15%). În cazul României, ponderea populației ocupate în agricultură a depășit un sfert din totalul populației ocupate, după ce în anul 2000 a atins un maxim de 41% (INS, *Anuarul statistic 2008*). Configurația ocupațională a ruralului de după 1990 s-a aflat într-o

⁵ Cele mai ridicate valori ale populației rurale se înregistrează în județele: Neamț (62%), Vaslui (59%), Vrancea (62%), Călărași (61%), Giurgiu (69%), Ialomița (69%), Teleorman (66%), Olt (60%), Bistrița-Năsăud (63%), Dâmbovița (69%), INS, *Anuarul statistic 2008*.

⁶ Valoarea PIB/ locuitor, înregistrată la nivelul celor 8 regiuni de dezvoltare, releva o puternică diferențiere: regiunea NORD–EST 10 295 lei, regiunea SUD–EST 13 569, regiunea SUD–MUNTENIA 13 374, regiunea SUD–VEST–OLTENIA 12 464, regiunea VEST 18 570, regiunea NORD–VEST 14 946, regiunea CENTRU 15 920, regiunea BUCUREȘTI–ILFOV 35 012 (sursă: INS, *Anuarul statistic 2008*).

⁷ La Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) lipsesc însă date oficiale veridice în acest sens, datorită caracterului sezonier al muncii în agricultură din Bulgaria.

continuă dinamică, influențată fiind de factori economici și politici. Pe fondul acționării unor factori de mediu, precum izolarea satelor (Mărginean, 2005) și lipsa locurilor de muncă pe plan local, sau a factorilor de natură subiectivă (pregătire profesională, experiență lucrativă, aspirații) o mare parte a populației rurale s-a *refugiat* în agricultură, care a jucat rolul de plasă de siguranță în perioada tranziției economice. De o situație privilegiată s-au bucurat locuitorii aflați în apropierea unor mari orașe și cei din zonele în care s-au concentrat investiții străine. În aceste cazuri, dinamica ocupațională a putut înregistra aspecte pozitive, în sensul reducerii înregistrate în practicarea ocupațiilor agricole.

CONCLUZII

Datele privind activitatea economică și condițiile de viață ale populației rurale indică grade de dezvoltare diferite pentru mediul rural. Multe dintre localitățile rurale aflate în apropierea marilor orașe s-au dezvoltat, în ultimii ani, în zone rezidențiale și au profitat din plin de pe urma investițiilor ce s-au concentrat în aceste zone, dezvoltându-se într-un ritm accelerat, lucru ce s-a reflectat și în nivelul de trai al populației. Totodată, în urma acestor transformări, profilul sociodemografic al populației s-a modificat, ca urmare a creșterii atractivității locuirii în aceste localități, ceea ce a generat imigrație (în special dinspre urban spre rural).

La celălalt pol se situează localitățile aflate la mare distanță de centre urbane importante, sau localitățile izolate geografic sau lipsite de infrastructură modernă (Mărginean, 2005; Mărginean, 2006). Aceste zone par, pe multe dimensiuni ale vieții socioeconomice, ca fiind *uite de istorie*. Starea de subdezvoltare a localităților reflectându-se atât asupra nivelului vieții economice și sociale, asupra nivelului de trai al populației, cât și asupra efectivului numeric și a coordonatelor demografice ale populației (în aceste zone întâlnim populație îmbătrânită și feminizată, mortalitate și morbiditate ridicate etc.). Acestea reprezintă, practic, *sate care mor*.

După revoluția din 1989, ruralul românesc a intrat într-o nouă etapă de evoluție, caracterizată prin dificultăți economice și prin creșterea eterogenității rurale. Transformările economice din perioada de tranziție au determinat, cel puțin pentru primul deceniu de după 1990, un proces de *reruralizare* a țării, în sensul în care mediul rural și agricultura au jucat rolul de plasă de siguranță pentru *segmentele din populație afectate de restructurarea economiei*. Transformările socioeconomice recente au făcut ca ruralul românesc să evolueze în mod diferențiat, procesul de dezvoltare inegală devenind o realitate a societății românești contemporane.

Evoluția demografică și ocupațională a populației rurale conturează două din dimensiunile principale ale procesului de redefinire a mediului rural actual. Dacă din punct de vedere demografic, evoluția înregistrată în ultimii 20 de ani urmează

tendința consemnată la nivel național, păstrând chiar și aceleași specificații regionale și înscriindu-se în modelul european de evoluție, din punctul de vedere al ocupării întâlnim o situație atipică, descrisă de numărul mare al persoanelor ce activează în agricultura de subzistență. În aceste condiții, între ocuparea în agricultură și sărăcie și subdezvoltare se creează un cerc vicios, din care *lumea rurală* nu poate ieși decât prin dezvoltarea micii industrii la sate și prin restructurarea agriculturii tradiționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Alber, J., Delhey, J., Keck, W., Nauenburg, R. (coord), *Quality of life in Europe*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2003.
2. Alexandri, C., Luca, L., *Romania and CAP reform, in Agricultural*, în „Economics and Rural Development”, no. 3–4, 2008, pp. 161–180.
3. Anderson, R., Mikulić, B., Vermeylen, G., Lyly-Yrjanainen, M., Zigante, V., *Second European Quality of Life Survey. Overview*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2009.
4. Bleahu, A., *O perspectivă istorică asupra sectorului neagricol din mediul rural*, în „Calitatea Vieții”, nr. 1–2, 2004.
5. Bohnke, P., *First European Quality of Life Survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging*, Dublin, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2005.
6. Caldwell, J., *Three Fertility Compromises and Two Transitions*, în „Population Research Policy Review”, vol. 27, 2008, pp. 427–446.
7. Costea, Șt., Larionescu, M., Tănăsescu F., *Agricultura românească. O perspectivă istorică*, București, Editura Ararat, 1999.
8. Crenshaw, E., Oakey, D. R., Christenson M., *Demographic Transition in Ecological Focus*, în „American Sociological Review”, vol. 65, 1999, pp. 371–291.
9. Dona, I., *Economie rurală*, București, Editura Economică, 2000.
10. Ghețău, V., *Declinul demografic al României: ce perspectivă?*, în „Sociologie Românească”, nr. 2, 2004, pp. 5–42.
11. Ghețău, V., *Copiii care ne lipsesc și viitorul populației României: o perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul XXI*, în „Sociologie Românească”, nr. 2, 2007, pp. 7–85.
12. Giurca, D., *Semi-subsistence Farming – Prospects for the Small Romanian Farmer to choose between a way of living or efficiency*, în „Agricultural Economics and Rural Development”, nr. 3–4, 2008, pp. 215–230.
13. Hărăguș, M., *Is Romania going toward the one child family model?*, în „Romanian Journal of Population Studies”, vol. 1, no. 1–2, 2007.
14. Heller, W., *The non-agricultural economy in post-socialist rural Romania: the insights and perceptions of national, regional and local institutions*, în „GeoJournal”, vol. 46, 1999, pp. 199–2005.
15. Heller, W., *Socioeconomic transformation in rural Romania through the eyes of experts: demography and social issues*, în „GeoJournal”, vol. 50, 2000, pp. 151–155.
16. Horvat, I., *The Culture of Migration of Rural Romanian Youth*, în „Journal of Ethnic and Migration Studies”, vol. 34, no. 5, 2008, pp. 771–786.
17. Kapitza, S., *Global Demographic Revolution*, în „International Affairs”, vol. 52. no. 1, 2006, pp. 121–132.
18. Larionescu. M., *Relevanța problemei sociale țărănești pentru sociologia revoluției: tradiții românești*, în „Sociologie Românească”, nr. 6, 1992, pp. 631–637.
19. Mărginean, I., *Izolarea – factor inhibitor al dezvoltării satelor*, în „Sociologie românească”, nr. 4, 2005.

20. Mărginean, I., *Condițiile de viață ale populației din mediul rural*, în „Calitatea Vieții”, nr. 1–2, 2006.
21. Mureșan, C., *How advanced is Romania in the Second Demographic Transition*, în „Romanian Journal of Population Studies”, vol. I, nr. 1–2, 2007, pp. 46–61.
22. Petre, I., *România rurală și integrarea europeană*, în „Calitatea Vieții”, nr. 3–4, 2007, pp. 241–252.
23. Preda, M., *Impactul schimbărilor în structura populației asupra sistemului de securitate socială*, în „Sociologie Românească”, nr. 4, 2007, pp. 13–33.
24. Roske, O., Cătănuș, D., *Colectivizarea agriculturii în România, Represiunea, vol. I, 1949–1953*, București, Editura INST, 2004.
25. Rotariu, T., *Îmbătrânirea demografică și unele efecte sociale ale ei*, în „Sociologie Românească”, nr. 4, 2006, pp. 76–94.
26. Sandu, D., *Tranziție și diferențiere demografică în mediul rural*, în „Viitorul Social”, nr. 4, 1989, pp. 349–362.
27. Sandu, D., *Dezvoltare și sărăcie în satele României*, în „Sociologie Românească”, nr. 4, 1999, pp. 117–138.
28. Sandu, D., *România rurală neagrăcolă*, în „Sociologie Românească”, nr. 4, 2005, pp. 76–108.
29. Sandu, D. (coord.), *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990–2006*, București, Fundația pentru o Societate Deschisă, 2006.
30. Șandru, D., *Colectivizarea agriculturii și problema agrară: repere social-politice*, în Dobrințu, D., Iordachi, C., (coord.), *Țărâtimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949–1962)*, Iași, Editura Polirom, 2005, pp. 45–66.
31. Schrieder, G., Munz, J., Jehnre, R., *Rural Regional Development in Transition Economies: The Case of Romania*, în „Europe-Asia Studies”, vol. 52, 7/2000, pp. 1213–1235.
32. Socol, Gh., *Cadrul de viață și calitatea vieții țărănimii în perioada comunistă*, în „Calitatea Vieții”, nr. 2, 2003.
33. Stănculescu, M., (coord.), *Sărăcia urbană și sărăcia rurală (raport de cercetare)*, ICCV, 2004, disponibil online la www.iccv.ro.
34. Sztompka, P., *The Sociology of Social Change*, Oxford, Blackwell Publisher, 1993.
35. Van de Kaa, D., *The Idea of Second Demographic Transition in Industrialized Countries*, lucrare prezentată la *Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security*, Tokyo, Japan, 29 January 2002.
36. Voicu, B., Voicu, M., *Acces la utilități publice în România*, în „Calitatea Vieții”, nr. 1–2, 2005, pp. 21–49.
37. Voicu, B., Voicu, M., Precupețu, I., Popescu, R., *Romanian Farms and Farmers facing the EU regulations*, București, Editura Expert Projects, 2005.
38. Voicu, B., *Satisfacția cu viață în satele din România*, în Sandu, D. (coord.), *Eurobarometrul rural: valori europene în satele românești*, Fundația pentru o Societate Deschisă și Delegația Comisiei Europene la București, 2006, pp. 7–20.
39. Voicu, M., Voicu, B., (coord.), *Satul românesc pe drumul către Europa*, Iași, Editura Polirom, 2006.
40. Zamfir, C., *O analiză critică a tranziției*, Iași, Editura Polirom, 2004.
41. *** *Sectorul agro-alimentar din România într-o perspectivă europeană*, Banca Mondială, 2005 (www.worldbank.org/ro).
42. *** *România: Raport de evaluare a sărăciei*, Banca Mondială, 2007 (www.worldbank.org/ro).
43. *** *Cartea verde a populației*, CNPD&UNPFA, 2006 (www.mmssf.ro).
44. *** *Anuarul statistic 2008*, INS, 2008 (www.insee.ro).
45. *** *Situația demografică a României. Anul 2008*, București, INS, 2009.
46. *** *Studiul sănătății reproducerii*, Ministerul Sănătății, 2005.
47. *** OUG 148/2005 privind susținere familiei.
48. *** *Raportul național al dezvoltării umane. România, 2007*, UNDP, 2007 (www.unpd.ro).

Anexa 1

Populația rurală, pe vârste (1990–2009)

Vârste și grupe de vârstă	Ani							
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
	UM: Număr persoane							
0–4 ani	829 883	630 393	618 333	546 118	525 736	511 741	504 673	499 084
5–9 ani	781 256	728 558	645 719	594 529	592 830	589 065	579 355	564 613
10–14 ani	971 397	676 774	748 594	623 614	605 219	597 494	592 608	594 022
15–19 ani	946 958	853 671	676 861	727 198	722 904	692 154	664 489	636 362
20–24 ani	906 549	848 445	841 455	644 572	635 501	648 871	672 190	697 924
25–29 ani	560 287	697 670	811 675	736 845	720 601	700 538	675 920	648 948
30–34 ani	494 637	460 358	681 829	744 367	734 774	732 919	732 825	739 994
35–39 ani	504 344	527 138	464 480	680 582	736 378	788 089	771 339	743 431
40–44 ani	547 609	556 552	534 096	475 085	463 543	461 697	535 304	616 821
45–49 ani	596 821	561 964	557 013	547 074	531 714	517 790	505 352	492 297
50–54 ani	763 600	582 613	551 488	560 903	552 070	552 268	553 510	559 888
55–59 ani	774 059	737 814	558 163	537 595	560 580	562 412	574 091	574 642
60–64 ani	712 809	729 186	684 787	519 049	484 123	484 205	486 647	499 160
65–69 ani	592 755	646 149	648 778	601 125	585 762	555 192	527 279	495 564
70–74 ani	290 507	495 195	537 429	528 210	521 760	527 677	520 875	522 833
75–79 ani	341 950	213 634	365 809	388 048	392 801	395 582	409 575	409 096
80–84 ani	174 243	200 821	126 686	218 305	228 441	234 984	241 311	249 585
85 ani și peste	69 050	96 400	105 168	84 276	89 298	98 098	109 014	119 252

Sursă: INS TEMPO (www.insse.ro).

Anexa 2

Evoluția procentului populației ocupate în agricultură, pe regiuni

REGIUNEA	Anul 1992	Anul 1995	Anul 2000	Anul 2005	Anul 2006	Anul 2007
TOTAL	32%	34%	41%	31%	29%	28%
Regiunea NORD–VEST	37%	38%	45%	35%	32%	31%
Regiunea CENTRU	26%	29%	33%	26%	24%	23%
Regiunea NORD–EST	42%	43%	51%	42%	40%	39%
Regiunea SUD–EST	36%	37%	44%	35%	32%	31%
Regiunea BUCUREȘTI – ILFOV	4%	5%	6%	4%	4%	3%
Regiunea SUD–MUNTENIA	38%	39%	48%	39%	37%	35%
Regiunea SUD–VEST OLTENIA	42%	43%	51%	42%	39%	38%
Regiunea VEST	30%	30%	35%	26%	24%	23%

Sursă: INS TEMPO (www.insse.ro).

This paper explores the demographic and occupational changes in rural Romania, during 1990–2009. In the last 20 years, rural population decreased by more than 1 million people. Birth rates and fertility rates were considerably reduced, while external migration exploded. Under these circumstances, the aging process and the depopulation of some areas have become central issues for rural space.

On the other hand, the effects of economic transition on employment of rural population were dramatic: the number of people employed in agriculture has increased while the number of employees has decreased dramatically. Thus, subsistence farming and self – consumption have become widespread in rural areas.

Keywords: *rural Romania, demographic transition, rural employment, social change.*